

Återtryck av minnesord av Christer Jönsson i Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundets i Lund årsberättelse 2009–2010¹

Christer Jönsson

Hans Fredrik Petersson

★ 29 november 1924 † 8 mars 2009

Förre professorn i statsvetenskap Hans Fredrik Petersson avled 84 år gammal den 8 mars 2009. Han var medlem i vårt samfund sedan 1973.

HF, som han allmänt kallades av släkt, vänner och kolleger, föddes i Ystad, där han tillbringade hela sin uppväxt. Hans far var framstående jurist, och hans farfar var Alfred Petersson i Påboda, som gått till historien som ”den första bonden i konungens råd”. Han verkade som jordbruksminister 1906–09 i Arvid Lindmans, 1911–14 i Karl Staaffs och 1917–20 i Nils Edéns regering. HF påbörjade sina statsvetenskapliga studier i Lund höstterminen 1943. Hans påbrå var inte okänt för Professor Fredrik Lagerroth, som gjort banbrytande insatser inom författningsforskningen. Han tilltalade ibland HF som ”riksrådsättlingen”.

HF:s forskningstalanger uppmärksammades redan under grundutbildningen. Hans uppsats vårterminen 1949, ”Tvåperiodstraditionen och presidentvalet i USA 1940”, fick följande omdöme av seminarieledaren:

Uppslaget, som är författarens eget, är mycket tacksamt och resultatet överraskande om än inte fullständigt nytt. ... Förf. är synnerligen beläst i amerikansk litteratur, uppläggningsen på det hela taget god och framställningen av det i och för sig oerhört stora

1 Vi tackar samfundets sekreterare, Johan Stenström, för möjligheten att återpublicera minnesordet över Hans F. Petersson.

ämnet föredömligt och mönstergillt koncentrerad. Därtill kommer en ovanligt god språkbehandling. Uppsatsen borde, vilket jag dock icke meddelat förf., kunna godkännas direkt för tre betyg. Den skall i något beskuret skick tryckas i Statsvetenskaplig tidskrift.

När uppsatsen publicerades i Statsvetenskaplig tidskrift nr 4, 1949, var den praktiskt taget den enda i denna årgång som behandlade förhållanden utanför Sverige. Den svenska befolkningsstatistikens uppkomst, regeringsformen och studenternas sociala rekrytering fanns bland de övriga ämnena. HF:s uppsats tog sin utgångspunkt i det amerikanska presidentvalet 1940, då Franklin D. Roosevelt omvaldes en tredje gång och därmed avvek från den tidigare tvåperiodsdoktrinen. Uppsatsen undersöker dels doktrinens historia och ställning i amerikansk praxis, dels den utveckling som ledde till dess slutliga fall.

I en uppsats året därpå om "Regionalism och Förenta nationernas tillkomst" i Studier tillägnade Fredrik Lagerroth kom HF in på den gren av statsvetenskapen som sedan skulle bli hans, nämligen internationell politik. Det var en inriktning som vid den tiden inte hade många företrädare i Sverige.

Under tidigt 1950-tal tillbringade HF ett år på Yale University, där han studerade för den legendariske statsvetaren Harold Lasswell. Tillbaka i Lund organiserade han en informell "studiecirkel" kring Lasswells arbeten med delar av det högre seminariet. Deltagarna var sedermera så namnkunniga statsvetare som Pär-Erik Back, Hans Meijer, Olof Ruin och Torbjörn Vallinder.

HF disputerade 1964 på avhandlingen *Power and International Order*, som behandlade inställningen till kriget, freden och en ny världsordning efter första världskrigets slut. Analysen bygger på ett synnerligen omfattande material. Med utgångspunkt från det i statsvetenskapen så centrala maktbegreppet rekonstruerade han fyra tankeskolor: auktoritära, moderata, radikala och revolutionära. Med förfinad systematik och säker förankring i politisk teori analyserade HF det intellektuella innehållet i dessa tankeskolor, som inte knöts till enskilda personer eller länder.

Avhandlingen är en imponerande prestation, som förlänade HF docentur. Den räknas som en av de absolut bästa som skrivits i Sverige och rekommenderas fortfarande som läsning för nya doktorander. Om den publicerats på ett ansett internationellt förlag – något som då var så gott som otänkbart men som idag ses som eftersträvensvärt – hade den otvivelaktigt lett till internationell berömmelse och påverkat ämnesområdets utveckling. Tyvärr är den publicerad i liten upplaga på ett lundaförlag med låg "impact factor", för att tala akademisk nysvenska, och är därmed föga känd utanför Sverige.

HF:s avhandling var den första på lundainstitutionen som skrevs på engelska och som behandlade internationell politik. Hans pionjärbete blev en

inspirationskälla för en ständigt växande skara yngre forskare inom ett område, som tidigare haft en perifer position i svensk statsvetenskap.

När jag anställdes som amanuens 1967, dominerades Statsvetenskapliga institutionen av ett forskningsprogram om de svenska kommunerna med nationell omfattning. HF:s seminarier i internationell politik utgjorde en bördig ö i detta brusande hav av kommunforskare. Hans enorma beläsenhet kryddad med underfundig humor gjorde dessa seminarier till intellektuella högtidsstunder, som samlade en växande skara studenter. Med HF som inspiratör och med ämnesföreträdaren Nils Stjernquists aktiva uppmuntran växte sig ämnesområdet stadigt starkare. Här lades grunden till att lundainstitutionen idag räknas som ledande i landet på området internationell politik.

År 1967 tillsatte dåvarande ecklesiastikministern Ragnar Edenman en kommitté för att utreda frågor rörande formerna för forskning och utbildning vid universitet och högskolor i internationell politik. HF blev tillfrågad att ingå som sakkunnig i kommittén men hade "egentligen ingen lust", som han uttryckte det i ett brev till mig 2007 i anledning av en artikel jag skrivit om utvecklingen av ämnesområdet internationell politik. Men, fortsatte han, "Nils Stjernquist underströk att man inte fick säga nej när regeringen bad om en tjänst. Följaktligen fick jag tacka ja". Brevet fortsätter med en beskrivning av arbetet i kommittén, som antog namnet 1967 års kommitté för internationell politik, förkortat KIP, som jag tillåter mig att citera in extenso, eftersom den ger en god bild av HF:s stilistiska och humoristiska finess:

Medan åren med 2-betygsseminarierna i IP på statsvetenskapliga institutionen i Lund varit oerhört entusiasmerande (ett intryck som fortfarande står sig) så var tiden med KIP det mest förslösade momentet i min yrkesverksamhet. KIP var i alla avseenden ett fiasko. Direktiven var försiktigt skrivna, dvs. luddiga och öppna för olika uttolkningar. Personaluppsättningen var något förvirrande. Ordf. var i och för sig internationellt orienterad, professor i internationell rätt men tidigare redaktör för Aftonbladet (då fortfarande Kreugerägt). Han var en konciliant, piprökande herre med gotländsk accent men utan entusiasm för utredningsuppgiften. Bland ledamöterna fanns en sociologiprofessor som disputerat på en avhandling om Trivsel i Söderort, ett kansliråd i försvarsdepartementet med rötter i Johan Åkermans nationalekonomi i Lund samt en fysikprofessor från Mälardalen, förvisso skicklig i sin bransch men ett "snackesnille" utan like. Sekreterare var dotter till ambassadör Sohlman och gift med en socialdemokratisk påläggskalv, modell mindre. Överläggningarna dominerades alltför mycket av de talträngda. Särskilt visade snackesnillet sanningen i det gamla talesättet "hur ska jag veta vad jag tänker

förrän jag hör vad jag säger”; hans monologer framfördes s a s sub specie universali sed non universitatis. De handlade om det mesta, tyvärr bara i begränsad omfattning om den konkreta uppbyggnaden av studier i internationella relationer. Sedan redogjorde sekreteraren för sin kartläggning av hur man behandlat dessa frågor i andra länder. Mångfalden och därmed oklarheten om färdriktningen blev allt större.

Trots allt avgav kommittén i december 1969 sitt betänkande (SOU 1969:61), vari dess majoritet föreslog inrättandet av internationella relationer som ett självständigt läroämne, som skulle bedrivas vid en för samtliga universitet gemensam institution. Utan att föreslå någon exakt förläggningsort för en riksinstitution underströk de sakkunniga Stockholm-Uppsala-regionens lämplighet. Här fanns t.ex. de redan etablerade forskningsinstituten Utrikespolitiska institutet, SIPRI och Försvarets forskningsanstalt. Mot detta majoritetsförslag reserverade sig HF. Med hans egna ord:

Jag hade väl muttrat lite i början men insåg ganska snart att jag inte skulle få gehör för mina ”revirbevakande” synpunkter. Det fanns ju också en risk att kompromissvägen lockas att godta majoritetsståndpunkten i utbyte mot några mindre eftergifter. Då jag dessutom var hjärtligt trött på de sega sammanträdena bestämde jag mig för att utebli från det sista varvet och i stället samla mig till en totalt avståndstagande reservation.

HF förordade att utbildning och forskning skulle bibehållas inom existerande ämnen för att bevara den specialisering och fördjupning som behövs. Han rekommenderade en förstärkning och utbyggnad av de internationella grenarna av existerande ämnen i kombination med tvärvetenskapliga seminarier.

I remissbehandlingen fick HF:s förslag mest stöd. Den riksinstitution, som majoriteten förespråkade, blev aldrig av. Internationell politik fortsatte av vara en del av statsvetenskapen, internationell ekonomi en del av nationalekonomin osv. Dagens generation forskare har anledning att sända en tacksamhetens tanke till HF för hans framsynta ställningstagande. I vår globaliserade tid blir det allt svårare att ens analytiskt särskilja den internationella från den nationella kontexten. Sätillvida kan Sverige idag sägas ha en fördel gentemot stora delar av den anglosaxiska universitetsvärlden, där internationella relationer fått status som eget, avgränsat ämne.

År 1969 erhöll HF en preceptur i statskunskap som sedermera omvandlades till professur. Som doktorand hade jag förmånen att ha HF som handledare. Dåtidens handledarroll hade inte mycket gemensamt med nutidens krav på täta kontakter med doktoranderna. HF:s roll under avhandlingsarbetet var att frikostigt dela med sig av sitt välsorterade privatbibliotek och på olika sätt

uppmuntra och visa att han trodde på det jag höll på med. Det nästintill färdiga manuskript jag till slut lämnade in till HF, fick jag efter genomläsning tillbaka med pricksäkra och konstruktiva kommentarer, skrivna med HF:s drivna handstil, på i stort sett varje sida. Alla hjälpte mig att förbättra avhandlingen.

HF var formuleringarnas mästare i tal såväl som skrift. Hans spirituella tal vid disputationsfester och institutionssammankomster var höjdpunkter som alla väntade på och njöt av. En kronisk blodsjukdom bidrog till att hans vetenskapliga produktion blev begränsad efter det stora kraftprov som avhandlingen innebar. Hans krav på perfektion i varje formulering var en annan bidragande faktor.

Efter pensioneringen visade HF sin breda bildning först som framgångsrik tävlande och sedan som frågekonstruktör i tv-programmet Jeopardy. Vi var många som förvånades över denna mediala exponering av en person som aldrig sökte rampljuset under sin akademiska karriär och som aldrig var de stora åthävernans man. Samtidigt gläds vi åt att flera på så sätt lärde känna en sida av den HF vi Lunda-statsvetare uppskattat så mycket som lärd kollega, inspirerande pionjär och trofast vän.